

Põhiseadusliku Assamblee
E E L N Õ U

23. nov. 1991

PEALE APELLATSIOONIDE
LÄBIHÄALETAMIST.

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS

Eesti rahvas
kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada
riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul
õigusel ja välja kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks
praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja
üleüldises kasus,
võttis 1. jaanuaril 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse
asemel ... 1992.a. rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

I PEATÜKK

Üldsätted

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus
kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.
Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ja
võõrandamatu.

§ 2. Eesti maa-ala on lahutamatu tervik.
Eesti piiri määravad 2. veebruari 1920. aasta Tartu
rahuleping ja teised riikidevahelised piirilepingud.

§ 3. Eestis teostatakse riigivõimu vaid põhiseaduse ja
sellega koosõlas olevate seaduste alusel.
Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normid on Eestis
õiguskorra lahutamatu osa.
Keegi ei tohi end vabandada seaduse mittetundmisega.
Täitmiseks on kohustuslikud üksnes avaldatud
seadused.

§ 4. Eesti kodanikuks saadakse sündimisega või hilisema
seadusliku toiminguga.
Võõrriigi okupatsiooni ja anneksiooni tõttu
poliitiliste- ja sõjapõgenikena Eestist lahkunud Eesti Vabariigi

kodanikud ja nende järglased säilitavad Eesti Vabariigi
kodakondsuse.

Igal eesti rahvusest isikul on õigus asuda elama Eestisse
ja omandada Eesti kodakondsus vastava soovi avaldamisel.

Kodakondsuse omandamise ja kaotamise tingimused sätestab
seadus.

§ 5. Maa ja kõik Eesti Vabariigi territooriumil asuvad
loodusvarad on Eesti rahvuslik rikkus.

Seadus tagab tervisliku elukeskkonna kaitse ja
loodusvarade säästliku kasutamise.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge.
Riigilipu ja riigivapi kuju sätestab seadus.

II PEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

§ 8. Igal inimesel on võõrandamatud inimõigused. Nende
inimõiguste austamine ja kaitse on Eesti riigiasutuste kohustus.
Põhiseaduse käesolevas peatükis loetletud põhiõiguste
tagamine on Eesti riigi seadusandlikule, täidesaatvale ja
kohtuvõimule kohustuslik.

§ 9. Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed sõltumata
rahvusest, rassist, soost, keelest, usutunnistusest, päritolust,
ametikoost, tervislikust seisundist, poliitilistest ja muudest
veendumustest.

Rahvusliku, rassilise või usulise vaenu propageerimine on
seadusega keelatud ja karistatav.

§ 10. Igal inimesel on õigus vabale eneseteostusele
niivõrd, kui ta ei riku teiste õigusi, põhiseaduslikku korda ega
üldtunnustatud külblusnorme.

§ 11. Isikupuutumatus on kindlustatud.

Kellelki ei tohi võtta vabadust, teda jälitada ega
piirata tema isikuvabadusi muidu kui seaduses ettenähtud juhtudel
ja korras.

Kahtlustatavana ei tohi kedagi kinni pidada üle
neljakümne kaheksa tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Vastav
otsus tuleb kinnipeetule teatavaks teha kahekümne nelja tunni
jooksul arvates otsuse langetamisest.

Igale vahistatavale teatatakse kohe talle arusaadavas
keeles vahistamise põhjus ja tema õigused. Võõrkeele kasutamise
kohtus ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

§ 12. Kedagi ei tohi vastu tema tahtmist üle viia temale

seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

§ 13. Kedagi ei tohi käsitleda kuriteos süüdiolavana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Keegi pole kohustatud tõestama oma süütust.

§ 14. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui tema tegu ei ole tunnistatud õigusvastaseks seaduse järgi, mis on jõustunud enne teo sooritamist.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida oleks võinud kohaldada kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus kehtestab pärast kuriteo toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust ka antud isiku suhtes.

Õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitatakse seaduses ettenähtud korras.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu.

§ 15. Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda või karistada.

Igaühel, kellelt on väetud vabadus, on õigus humaansetele kohtlemisele.

§ 16. Kedagi ei tohi tema nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

§ 17. Kodu on puutumatu.

Ei tohi tungida kellegi eluruumi ja seaduslikesse valdustesse ega neid läbi otsida, välja arvatud seadusega ettenähtud juhtudel.

§ 18. Igaühel on mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus.

Kedagi ei tohi sundida muutma oma arvamusi ja veendumusi. Kuulumine kirikuisse ja usuühinguisse on vaba.

Riigikirikut Eestis ei ole.

Usutalituste täitmine on vaba, kui see ei kahjusta avalikku korda või kõlblust.

Usutunnistuse või veendumusega ei saa vabandada õiguserikkumist.

§ 19. Igal inimesel on õigus vabalt levitada informatsiooni ning avaldada oma arvamusi sõnas, trükis, pildis, kujutises või muul viisil. Seda vabadust võib seadusega kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, inimväärkuse ja au kaitseks.

§ 19a Riiklikku tsensuuri Eestis ei ole.

§ 20. Posti, telefoni või muul teel edastatavate sõnumite saladus on kindlustatud. Erandeid võidakse teha kohtu loal

kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides seaduses ettenähtud alusel ja korras.

§ 21. Kõigil on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse ning erakondadesse.

Keelatud on ühingu, liidu ja erakonna, mille sihiks on Eesti või tema osa allutamine teisele riigile või Eesti seadusliku riigivõimu vägivaldne kukutamine.

Ühingu, liidu või erakonna tegevust tohib lõpetada, peatada või teda trahvida ainult õigusrikkumise eest kohtu korras.

§ 22. Kõigil on õigus pidada koosolekuid. Seda õigust võib piirata seadusega sätestatud tingimustel ja korras riigi julgeoleku, avaliku korra või kõlbluse kaitseks.

§ 23. Perekond ja abielu on riigi kaitse all. Abikaasad on võrdõiguslikud. Seadus kaitseb emasid ja lapsi.

Laste kasvatamine ja nendele hariduse andmine on vanemate kohus. Riik toetab lasterikkaid perekondi.

§ 24. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega sätestatud ulatuses kohustuslik. Riiklikes ning kohalike omavalitsuste üldhariduslikes koolides õppemaksu ei ole.

Riik ja omavalitsused peavad ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel on õigus asutada eraõppeasutusi.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Vähemusrahvastele avatud koolides on õppekeeleks nende rahvuskeel. Hariduse andmine on riigi kaitse all.

§ 25. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad ja riigi kaitse all.

Teadusasutused ja kõrgkoolid on seadusega ettenähtud piirides autonoomsed.

§ 26. Igaühel on õigus säilitada oma rahvus. Rahvusliku kuuluvuse alused sätestab seadus.

Vähemusrahvustel on õigus kultuuriautonomiale. Selle korra ja tingimused sätestab seadus.

§ 27. Kohalikes omavalitsusasutustes, mille piirkonnas on enamuses vähemusrahvus, võib kõrvuti riigikeelega asjaajamiskeelena kasutada vähemusrahvuse keelt. Suhtlemisel riigiasutustega ning selliste omavalitsusasutustega, kus asjaajamise keeleks ei ole sama vähemusrahvuse keel, kasutatakse eesti keelt.

§ 28. Igaühel on õigus pöörduda märgukirjade, avalduste ja kaebustega riigi- ja omavalitsusasutuste ning ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 29. Töö on iga inimese eneseteostuse väärrikaim viis. Igal kodanikul on vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset.

Töölepingute sõlmimine on vaba. Riik aitab töö võimaldamisele kaasa.

Töövaidluste lahendamise ja streigiõiguse kasutamise korra sätestab seadus.

§ 30. Omandiõigus on kindlustatud. Selle õiguse kitsendused sätestatakse seadusega.

Omandi väärandamine omaniku nõusolekuta võib toimuda ainult üldistes huvides ja õiglase tasu eest korras, mis on sätestatud seadusega. Vaidluse korral on kohtu poole pöördumine kindlustatud.

Riigi kohustus on kindlustada pärimis- ja autoriõigus.

§ 31. Ühtki avalikku maksu ega koormatist ei tohi kellelegi peale panna teisiti kui seaduse alusel ja seaduses sätestatud suuruses.

§ 32. Abivajaja eest hoolitsemine lasub eeskätt perekonnaliikmel.

Riikliku toetuse ja abi liigid ning suuruse vanaduse, haiguse, toitja kaotuse, õnnetusjuhtumi, töövõimetuse või tööpuuduse korral sätestab seadus.

Riik toetab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku hoolekannet.

§ 33. Igaühel on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale. Igal isikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju.

§ 34. Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti riigile ja ta põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust.

§ 35. Igal kodanikul on liikumise ja elukoha valiku vabadus. Seda vabadust võidakse kitsendada ainult seadusega sätestatud alustel ja korras.

Ühtki kodanikku ei tohi Eestist välja saata.

Ühtki kodanikku ei tohi takistada Eestisse tagasi pöördumast.

Ühtki Eesti kodanikku ei anta välja välisriikidele väljaarvatud rahvusvahelistes lepingutes ettenähtud juhtudel.

§ 36. Igal kodanikul on õigus saada täielikku informatsiooni riigi- ja omavalitsusasutustelt nende tegevuse kohta. Seda õigust võib riiklike saladuste kaitseks piirata seadusega.

§ 37. Riigi- ja omavalitsusasutustes võivad ametiisikutena töötada Eesti kodanikud, kellel on ametikohale vastav ettevalmistus ja võimed.

Nendele ametikohtadele võib välisriigi kodanikke ja kodakondsuseta isikuid määrata ainult kooskõlas seadustega.

§ 38. Eestis viibivad välisriigi kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda ja täitma Eesti seadusi.

§ 39. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad Põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas.

§ 40. Põhiõigused laienevad ka juriidilistele isikutele, mis on moodustatud Eesti seaduste alusel, selles ulatuses, mida nende õiguste iseloom võimaldab.

§ 41. Kodanike õigusi, mis on sätestatud põhiseaduse käesolevas peatükis, võib seadusega kitsendada ainult erakorralise ja sõjaseisukorra ajaks.

§ 42. Kui käesolevas peatükis loetletud õigusi või rahvusvaheliselt tunnustatud inimõigusi on rikutud, võib pöörduda õiguskantsleri või kohtu poole.

Sellistel juhtudel on kohtuotsuse aluseks põhiseaduse käesoleva peatüki sätted.

III PEATÜKK

Rahvas

§ 43. Kõrgemat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu.

§ 44. Rahvas teostab riigivõimu:

- 1) Riigikogu valimisega;
- 2) rahvahääletusega;
- 3) omavalitsuste esinduskogude valimisega § 142 alusel.

§ 45. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole kodanik, kes on kohtu poolt tunnistatud teovõimetuks.

§ 46. Hääletamisest ei võta osa kodanikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad vabaduskaotuslikku karistust kinnipidamiskohtades.

§ 47. Rahvahääletuse korraldamise otsustab Riigikogu. Rahvahääletuse tulemus omandab seaduse jõu, kui poolt antud häälte arv ületab vastu antud häälte arvu.

§ 48. Riigikogu võib määrata rahvaküsitluse, et teada

saada rahva seisukohta mingis põhimõttelises küsimuses.
Rahvaküsitluse tulemusel ei ole seaduse jõudu.

§ 49. Põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on rahva põhiseaduslik õigus.

IV PEATÜKK

Riigivanem

§ 50. Riigivanem on Eesti Vabariigi riigipea.
Riigivanem on Eesti riigi esindaja ja riigivõimu ühtsuse kandja.

§ 51. Riigivanem täidab Põhiseaduses ettenähtud ülesandeid, sealhulgas:

1) määrab Riigikogu uue koosseisu korralised valimised vastavalt Põhiseaduse §-le 61 ja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised vastavalt Põhiseaduse §-dele 62, 82 ja 110;

2) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt Põhiseaduse §-le 71 ja juhatab selle istungit kuni Riigikogu juhataja valimiseni;

3) esitab Riigikogule peaministri kandidaadi;

4) peaministri esildisel nimetab ametisse ja vabastab ametist ministrid ja riigisekretari;

5) kirjutab alla Riigikogus vastuvõetud seadused ja otsused või saadab need Riigikogusse tagasi vastavalt Põhiseaduse §-le 96;

6) annab seadlusi vastavalt Põhiseaduse §-dele 100 ja 101;

7) kutsub kokku Riigikogu erakorralise istungjargu vastavalt Põhiseaduse §-le 76;

8) määrab uue riigivanema valimised vastavalt Põhiseaduse §-le 52;

9) valitsuse ettepanekul nimetab ja kutsub tagasi Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;

10) teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kaitseväge

ülemjuhataja ametisse nimetamiseks;

11) Eesti Panga nõukogu ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Panga presidendi;

12) kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetab ametisse ja vabastab ametist maavanemad;

13) annab armu;

14) annab sõjaväelisi- ja diplomaatilisi auastmeid;

15) annab riiklikke autasusid ja teenetemärke;

16) on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht.

17) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni väljakuulutamiseks.

§ 52. Riigivanem valitakse ametisse viieks aastaks. Ükski isik ei tohi olla valitud riigivanemaks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Uue riigivanema korralised valimised toimuvad mitte varem kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui kümme päeva enne riigivanema volituste lõppemist.

§ 53. Riigivanem astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: "Mina, N.N. astudes rahva tahtel Riigivanema ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja vabariigi kasuks."

§ 54. Riigivanema valib valimiskogu, mis koosneb Riigikogu liikmetest ja vähemalt sajast esimese astme kohaliku omavalitsuse esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Valimiskogu moodustamise korra ning Riigivanema valimise korra sätestab seadus.

§ 55. Riigivanemaks võib kandideerida iga Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana ja kes on vähemalt kümme aastat elanud Eestis.

Kandidaadi ülesseadmise õigus on ühel viiendikul valimiskogu liikmetest või kümnel tuhandel hääleõiguslikul kodanikul.

§ 56. Riigivanema volitused lõpevad ennetähtaegselt järgmistel juhtudel:

1) ametist tagasiastumisega;

2) tema suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega;

3) juhul kui Riigivanema tervisliku seisundi tõttu on püsivalt takistatud tema ametikohuste täitmine, Riigikogu otsuse alusel, mis võetakse vastu kahekolmandikulise häälteenamusega s.t. poolt hääletab kaks korda enam kui vastu;

4) Riigivanema surma korral.

§ 57. Riigivanema volituste ennetähtaegsel lõppemisel lähevad tema kohustused ajutiselt üle Riigikogu juhatajale, kes määrab viivitamatult uue Riigivanema valimised.

Ajal, mil Riigikogu juhataja asendab Riigivanemat, loetakse ta Riigikogu koosseisust lahkunuks ja teda asendab riigikogu juhatajana üks Riigikogu asejuhatajatest Riigikogu valikul.

§ 58. Riigivanem ei tohi olla Riigikogu liige ega mingil teisel palgalisel ametikohal.

Riigivanem peab olema tsiviilisik.

Kui Riigivanemaks valitakse Riigikogu liige, astub tema kohale Riigikogus asendusliige.

§ 59. Riigivanemat võib kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

V. PEATÜKK

Riigikogu

§ 60. Seadusandlik võim Eesti Vabariigis kuulub Riigikogule.

§ 61. Riigikogu koosneb saja ühest liikmest, kes valitakse üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel neljaks aastaks. Riigikogu liikmete volitused algavad uue koosseisu esimese istungi kokkutulemisega. Samast päevast lõpevad eelmise koosseisu volitused.

§ 62. Riigikogu valimisel lähtutakse proportsionaalsuse põhimõttest.

Riigikogu korralised valimised toimuvad mitte enne kui kuuskümmend päeva ja mitte hiljem kui kolmkümmend päeva pärast volituste tähtaja lõppemist.

Riigikogu ennetähtaegsed valimised toimuvad Põhiseaduse §-dele 82 ja 110 ettenähtud juhtudel mitte enne kui kuuskümmend ja mitte hiljem kui üheksakümmend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

Riigikogu valimise korra määrab seadus.

§ 63. Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt 21-aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

§ 64. Riigikogu liige annab kohustuste täitmisele asudes Riigikogu ees ametivande jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale.

§ 65. Kui Riigikogu liige astub riigi teenistusse Riigivanema, valitsuse liikme, riigikontrolöri, õiguskantsleri, Eesti Panga presidendi või kohtunikuna, kui ta tervislikul või muul põhjusel on pikaajaliselt takistatud töötamast Riigikogus, samuti kui ta sureb, siis astub tema asemele riigikogus asendusliige.

Riigikogu liikme asendamise korra sätestab seadus.

§ 66. Riigikogu lahendab kõiki Eesti riigielu küsimusi, mis Põhiseadusega ei ole antud rahva, Riigivanema, valitsuse, teiste riigiorganite või omavalitsuste otsustada.

§ 67. Eesti Vabariigi Riigikogu:

1. võtab vastu seadusi ja otsuseid;
2. otsustab rahvahääletuse ja rahvaküsitluse läbiviimise;
3. ratifitseerib ja denonsseerib välislepinguid;
4. otsustab peaministri ametissekinnitamise;
5. võtab vastu riigieelarve ja kinnitab selle täitmise aruande;
6. Riigivanema ettepanekul nimetab ametisse Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge ülemjuhataja;
7. Riigikohtu ettepanekul nimetab ametisse kohtunikud;
8. kinnitab Eesti Panga nõukogu koosseisu;
9. valitsuse ettepanekul otsustab riigilaenu tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise;
10. esineb avalduste, deklaratsioonide ja pöördumistega Eesti rahva, välisriikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide poole;
11. kuulutab riigis välja erakorralise seisukorra;
12. seab sisse riiklikud aunimetused ja autasud, sõjaväelised ning diplomaatilised auastmed;

13. otsustab umbusalduse avaldamise vabariigi valitsusele;

14. Riigivanema ettepanekul kuulutab välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni, samuti demobilisatsiooni.

§ 68. Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kannab õiguslikku vastutust hääletamise ning poliitiliste avalduste eest, mis ta on teinud Riigikogus.

§ 69. Riigikogu liikmed saavad oma töö eest tasu. Tasu liigid, suuruse ja piirangud muu töötulu saamisel kehtestatakse seadusega.

§ 70. Riigikogu liikmed on oma volituste ajaks vabastatud sõjaväeteenistusest.

§ 71. Riigikogu uue koosseisu kutsub esimesele istungile kokku Riigivanem kümne päeva jooksul Riigikogu valimiste tulemuste väljakuulutamiseks.

§ 72. Riigikogu valib oma liikmete hulgast üksiku mitteülekanntava hääle meetodil Riigikogu juhataja ja kaks asejuhatajat, kes korraldavad Riigikogu tööd vastavalt seadusele.

§ 73. Riigikogu on otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal vähemalt veerand ja erakorralisel istungil üle poole tema koosseisust.

§ 74. Riigikogu moodustab alalisi ja ajutisi komisjone. Riigikogu liikmetel on õigus ühineda saadikurühmadesse. Alaliste komisjonide loetelu ja pädevus, samuti saadikurühmade moodustamise kord ja õiguslik seisund sätestatakse seadusega.

§ 75. Riigikogu istungid on avalikud. Riigikogu võib kuulutada oma istungi kinniseks kahekolmandikulise häälteenamusega. Hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud seadusega sätestatud erandid.

Riigikogu aktid võetakse vastu poolthäälte enamusega, kui põhiseaduses ei ole sätestatud teisiti.

§ 76. Riigikogu tuleb erakorraliseks istungjärguks kokku Riigivanema, Riigikogu juhataja või ühe viiendiku Riigikogu liikmete nõudmisel. Erakorralise istungjärgu kokkutulemise korra sätestab seadus.

§ 77. Riigikogu liikmetel on õigus pöörduda kirjaliku arupärimisega valitsuse, valitsuse liikmete, Eesti Panga presidendi ning teiste kõrgemate riigiametnike poole.

Arupärimisele tuleb vastata hiljemalt kolmandal Riigikogu korralisel istungjärgul arvates arupärimise esitamisest.

§ 78. Riigikogu liiget võib võtta kriminaalvastutusele

ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamuse.

Riigikogu liiget võib Riigikogu nõusolekuta vahi alla võtta ainult tabatuna kuriteo toimepanekult. Sellest tuleb teatada kahekümne nelja tunni jooksul Riigikogu juhatajale, kes esitab tema kinnipidamise küsimuse Riigikogu järgmisele istungile otsustamiseks.

Kui Riigikogu liikme suhtes jõustub süüdimõistetav kohtuotsus, siis astub tema asemele Riigikogus asendusliige.

VI PEATÜKK

Valitsus

§ 79. Täidesaatev ja korraldav võim Eesti Vabariigis kuulub valitsusele.

§ 80. Eesti Vabariigi Valitsus:

1. viib ellu riigi poliitikat;
2. suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
3. korraldab seaduste ja Riigikogu otsuste täitmist ning esineb seadusandliku algatusega;
4. koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule eelarve täitmise aruande;
5. annab seaduse alusel ning täitmiseks määrusi ja korraldusi;
6. korraldab suhtlemist välisriikidega;
7. loob tingimused riigi ja avaliku korra kaitseks;
8. lahendab muid küsimusi, mis Põhiseaduse ja seadustega on antud valitsuse otsustada.

§ 81. Valitsusse kuuluvad peaminister, ministrid ja riigisekretär.

§ 82. Riigivanem nimetab neljateistkümne päeva jooksul pärast valitsuse volituste lõppemist peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks moodustada valitsus. Peaministri kandidaat esitab Riigikogule hiljemalt neljateistkümne päeva jooksul valitsuse koosseisu, mille järel Riigikogu otsustab peaministri ametissekinnitamise.

Kui peaministri kandidaat ei saa poolthäälte enamust, siis riigivanem kas annab valitsuse moodustamise ülesande uuele peaministri kandidaadile või kuulutab neljateistkümne päeva

möödudes välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegsed valimised. Riigivanemal ei ole õigust kuulutada välja Riigikogu uue koosseisu ennetähtaegseid valimisi, kui Riigikogu käesoleva paragrahvi eelmises lõikes nimetatud neljateistkümne päeva jooksul kinnitab omal valikul ametisse peaministri.

§ 83. Riigikogus ametisse kinnitatud peaminister esitab kolme päeva jooksul arvates ametisse kinnitamisest Riigivanemale valitsuse koosseisu. Riigivanem nimetab peaministri poolt esitatud ministrid ja riigisekretäri ametisse.

§ 84. Vabariigi valitsus või tema liige loetakse ametisse astunuks ametivande andmisega Riigikogu ees.

§ 85. Peaminister esindab vabariigi valitsust ja juhib selle tegevust.

Riigivanem nimetab peaministri ettepanekul valitsuse liikmete hulgast kaks ministrit, kes peaministri äraolekul täidavad tema ülesandeid. Asendamise korra määrab peaminister.

§ 86. Üksikute valitsemisalade korraldamiseks moodustatakse seaduse alusel vastavad ministeeriumid.

Minister juhib ministeeriumi, korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi, annab käskkirju ja määrusi ning täidab muid ülesandeid, mis on talle pandud seadusega sätestatud alusel ja ulatuses.

Kui minister haiguse või muude takistuste tõttu ei saa ajutiselt oma ülesandeid täita, paneb peaminister tema ülesanded selleks ajaks mõnele teisele ministrile.

Ministri vabastab ametist ja kinnitab ametisse riigivanem peaministri ettepanekul seitsme päeva jooksul arvates esildise saamisest.

§ 87. Valitsuse volituste lõppemise aluseks on:

- 1) Riigikogu uue koosseisu kokkuastumine;
- 2) peaministri tagasiastumine;
- 3) Riigikogu umbusaldusavaldus peaministrile või valitsusele;
- 4) Riigikogus valitsuse poolt usaldusküsimusega seotud eelnõu tagasilükkamine.

Valitsus vabaneb ametist uue valitsuse ametisseastumisega.

§ 88. Riigikogu võib oma koosseisu enamusega avaldada umbusaldust kas peaministrile või üksikule ministrile.

Umbusaldusküsimuse algatamiseks peab vastava kirjaliku nõude esitama vähemalt üks viiendik riigikogu koosseisust. Küsimus

võib tulla otsustamisele mitte varem kui ülejärgmisel päeval pärast selle algatamist.

Minister, kellele on avaldatud umbusaldust, lahkub ametist. Peaministrile avaldatud umbusalduse korral lahkub ametist kogu valitsus.

§ 89. Valitsusel on õigus esitada Riigikogu poolt tagasilükatud eelnõu teistkordsele hääletusele, sidudes selle usaldusküsimusega. Hääletamine toimub mitte varem kui ülejärgmisel päeval pärast eelnõu esitamist. Kui Riigikogu ei võta eelnõud vastu, astub valitsus tagasi.

§ 90. Peaminister ja teised valitsuse liikmed ei tohi olla üheski muus valitud või nimetatud riiklikus ametis ega saada tasu mõnelt tulunduslikult ettevõttelt või kuuluda selle juhatusse.

§ 91. Valitsuse istungid on kinnised, kui valitsus ei otsusta teisiti.

Valitsuse määrused ja korraldused peavad kandma peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja.

§ 92. Valitsuse liikme võib kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamuse.

VII PEATÜKK

Seadusandlus

§ 93. Eesti Vabariigi seadusi antakse kooskõlas Põhiseadusega. Seaduste vastuvõtmise korra sätestab Riigikogu kodukorra seadus.

§ 94. Seadusandliku algatuse õigus on:

1. Riigikogu liikmel;
2. Riigikogu saadikurühmal;
3. Riigikogu komisjonil;
4. Vabariigi valitsusel;

§ 95. Seaduseelnõud, mis toovad kaasa kehtivas riigieelarves tulude vähendamist, kulude suurendamist või kulude ümberjaotamist, tuleb algatajate poolt varustada vajalike rahaliste arvestustega, näidates ära tuluallikad vastavate kulude katteks.

§ 96. Riigikogu poolt vastu võetud seadused kirjutab alla Riigivanem.

Riigivanem kirjutab Riigikogu poolt vastu võetud

seadusele alla neljateistkümne päeva jooksul arvates seaduse vastuvõtmisest Riigikogus või saadab seaduse sama tähtaja jooksul motiveeritult tagasi Riigikogusse. Kui Riigikogu jätab poolthäälte enamusega Riigivanema poolt tagasi saadetud seaduse muutmata, kirjutab Riigivanem seadusele alla.

§ 97. Seadus hakkab kehtima kümnendal päeval pärast avaldamist Riigi Teatajas, kui seaduses või seaduse rakendusotsuses ei ole ette nähtud muud korda või tähtaega.

§ 98. Riigikogul on õigus panna seaduseelnõu rahvahääletusele.

Rahvahääletuse läbiviimise ja tulemuse jõustumise korra sätestab seadus.

§ 99. Rahvahääletusele ei saa panna eelarve, maksude, erakorralise seisukorra kehtestamise ja lõpetamise ning riigikaitse ja riigi rahaliste kohustustega seotud küsimusi.

§ 100. Kui riigikogu on takistatud kokku tulemast, on riigivanemal õigus anda seaduse jõudu omavaid seadlusi, mis kannavad Riigivanema, Riigikogu juhataja ja peaministri allkirja. Seadluste andmise korra sätestab seadus.

Kui Riigikogu neljateistkümne päeva jooksul pärast kokkutulemist riigivanema seadlust ei kinnita, lakkab see kehtimast.

§ 101. Riigivanem ei või seadlusega kehtestada või muuta:

1. Eesti Vabariigi põhiseadust;
2. Riigikogu ja omavalitsuste valimisseadust;
3. Riigivanema valimisseadust;
4. seadust Riigivanemast;
5. rahvahääletuse seadust;
6. Riigikogu kodukorra seadust;
7. riigivanema ja Riigikogu liikmete tasu seadust;
8. riigi eelarve seadust ja riigieelarvet;
9. riiklikke makse kehtestavaid seadusi;
10. Eesti Panga seadust;
11. riigikontrolli seadust;

12. kohtukorralduse ja kohtumenetluse seadust;

13. välis- ja siselaenudesse ning riigi varalistesse kohustustesse puutuvaid seadusi;

14. erakorralise seisukorra seadust;

15. riigikaitse seadust.

VIII PEATÜKK

Rahandus ja riigieelarve

§ 102. Raha emissiooni ainuõigus Eestis on Eesti Pangal. Eesti Vabariigi raha nimetuse ja rahaühikud sätestab seadus.

Eesti Vabariigi raharinglust ja arveldamiskorda korraldab Eesti Pank vastavalt seadusele.

Eesti Pank annab oma tegevusest aru Riigikogule.

§ 103. Maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab seadus.

§ 104. Riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra sätestab seadus.

§ 105. Iga aasta kohta võtab Riigikogu vastu riigi tulude ja kulude eelarve.

Valitsus esitab riigieelarve eelnõu Riigikogule hiljemalt seitsekümmend viis päeva enne eelarveaasta algust.

§ 106. Riigieelarve muutmisettepanekud, mis tingivad riigieelarve eelnõus ettenähtud kulude suurendamist või uute kulusummade sissevõtmist, tuleb algatajate poolt varustada vajalike rahaliste arvestustega, ära näidates kulude katteks vastavad tuluallikad.

Eelarve koostamise ja vastuvõtmise korra sätestab seadus.

§ 107. Valitsuse ettepanekul võib riigikogu aasta kestel võtta vastu lisaeelarve.

§ 108. Riigilaenude tegemine ja riigile muude varaliste kohustuste võtmine toimub valitsuse ettepanekul Riigikogu otsusega.

§ 109. Riigikogu poolt vastu võetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest. Kui riigikogu ei võta eelarveaasta alguseks riigieelarvet vastu, võidakse teha iga kuu kulutusi ühe kaheteistkümnendiku osani eelmise eelarveaasta kulutustest.

§ 110. Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud

seitsmekümne viie päeva jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab riigivanem välja Riigikogu ennetähtaegsed valimised.

ALTERNATIIV: pärast koma järgneb tekst: võib Riigivanem peaministri ettepanekul välja kuulutada Riigikogu ennetähtaegsed valimised.

IX PEATÜKK

Välislepingud

§ 111. Eesti Vabariigi suhtlemise korra välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 112. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepinguid:

1) mis muudavad riigipiire;

2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;

3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;

4) millega Eesti Vabariik võtab endale varalisi kohustusi;

5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 113. Välislepingud, millega muudetakse riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 114. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

X PEATÜKK

Riigikaitse

§ 115. Eesti Vabariik ei kapituleeru. Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi sõjalise kapitulatsiooni aktile.

ALTERNATIIV: § 115 välja jätta.

§ 116. Eesti Vabariigi kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel ja korras.

Usulis-eetilistel motiividel relvateenistusest keeldu ja on seaduses ettenähtud korras kohustatud osalema tsiviilteenistuses.

§ 117. Tegevteenistuses sõjaväelased ei tohi olla Riigikogu või kohaliku omavalitsuse volikogu liige ega osa võtta erakondade tegevusest.

§ 118. Eesti Vabariigi kaitsejõud koosnevad Eesti Vabariigi kaitseväest ja seadusega ettenähtud korras kinnitatud riigikaitseorganisatsioonidest.

Riigikaitse korralduse sätestab seadus.

§ 119. Riigikaitse kõrgeim juht on Eesti Vabariigi Riigivanem.

Eesti kaitsejõude juhib kaitseväge ülemjuhataja. Kaitseväge ülemjuhataja nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

§ 120. Riigikogu kuulutab välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning otsustab kaitseväge kasutamise Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel.

Sõjalise kallale tungi korral kuulutab Riigivanem välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni.

§ 121. Elanikkonda või Põhiseaduslikku riigivõimu ähvardava ohu korral on Riigikogul õigus kuulutada välja erakorraline seisukord riigis või mõnes tema osas.

Erakorralise seisukorra korralduse, Riigikogu, Riigivanema, valitsuse ja kaitseväge ülemjuhataja volitused ja pädevuse erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal sätestab seadus.

XI PEATÜKK

Riigikontroll

§ 122. Riigikontroll kontrollib:

1) riiklike ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide majandustegevust;

2) riigi rahaliste vahendite ning materiaalsete väärtuste kasutamist ja säilimist;

3) kohalikes omavalitsustes riiklike vahendite kasutamist;

4) nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle

poole aktsiatest või kelle laene või lepinguliste kohustuste täitmist garanteerib riik.

§ 123. Riigikontrolli juhivad riigikontrolör, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

Riigikontrolöri ametivolituste kestvus on neli aastat.

Riigikontrolöri on oma ametkonna juhtimisel samad õigused, mis on seadusega ette nähtud ministrile.

Riigikontrolli töö täpsemat korraldust sätestab seadus.

§ 124. Üheaegselt riigieelarve täitmise aruande arutamiseks Riigikogus esitab riigikontrolör igal aastal Riigikogule ülevaate riigi ressursside kasutamise ja vara säilitamise kohta eelmisel eelarveaastal.

§ 125. Riigikontrolör võtab oma ülesannetesse kuuluvates küsimustres sõnaõigusega osa vabariigi valitsuse istungitest.

Riigikontroll on oma tegevuses iseseisev.

§ 126. Riigikontrolöri võib kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamusega.

XII PEATÜKK

Õiguskantsler

§ 127. Õiguskantsler teostab järelevalvet riigi- ja omavalitsusorganite õigustloovate aktide vastavuse üle põhiseaduse ja seadustega ning kõrgeimat järelevalvet inim- ja kodanikuõiguste järgimise üle.

§ 128. Õiguskantsleri nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

Õiguskantsleri ametivolituste kestvus on seitse aastat.

Õiguskantsleril on oma ametkonna juhtimisel kõik õigused, mis on seadusega ette nähtud ministrile.

§ 129. Õiguskantsleril on õigus sõnaõigusega osa võtta Riigikogu ja selle komisjonide ning valitsuse istungitest.

§ 130. Kui õiguskantsler leiab, et riigi- või omavalitsusorgan või ametiisik on andnud välja seadusevastase õigustloova akti, teeb ta sellele organile või ametiisikule ettepaneku viia akt kahekümne päeva jooksul kooskõlla seadusega. Kui riigi- või valitsusorgan või ametiisik ei nõustu õiguskantsleri ettepanekuga või ei reageeri sellele ettepanekule määratud tähtaja jooksul, siis teeb õiguskantsler Riigikohtule esildise akti kehtetuks tunnistamiseks.

Paljude inimeste õigusi kitsendava või süstemaatilise inim- või kodanikuõiguste rikkumise korral peatab õiguskantsler seda põhjustava ametiisiku tegevuse või akti toime ja teeb esildise vastutuse küsimuses.

§ 131. Õiguskantsler esitab kord aastas aruande Riigikogule.

§ 132. Õiguskantsleri ja tema ametkonna töö täpsema korralduse sätestab seadus.

§ 133. Õiguskantslerit saab kriminaalvastutusele võtta Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamusega.

XIII PEATÜKK

Kohus

§ 134. Kohtuvõimu teostavad oma tegevuses sõltumatud kohtud, mis alluvad ainult seadusele.

§ 135. Kohtusüsteem koosneb:

- 1) maa- ja linnakohtutest ning halduskohtutest;
- 2) ringkonnakohtutest;
- 3) riigikohtust.

Erikohtute loomise mõnda liiki asjade või alade jaoks sätestab seadus.

Erakorraliste kohtute moodustamine on keelatud.

§ 136. Maa- ja linnakohtud ning halduskohtud on esimese astme kohtud.

Ringkonnakohtud on teise astme kohtud ning nad vaatavad apellatsioonikorras läbi esimese astme kohtu lahendeid.

Riigikohtus on riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsioonikorras. Riigikohtus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus.

§ 137. Riigikohtu ettepanekul Riigikogu poolt eluaegseks ametisse nimetatud kohtuniku ametivolitused võivad kesta viis aastat üle üldise pensioniea.

Riigivanema ettepanekul Riigikogu poolt eluaegseks ametisse nimetatud Riigikohtu esimehe ametivolitused võivad kesta seitse aastat üle üldise pensioniea.

Kohtunikud ei või olla üheski muus valitud või nimetatud

ametis, väljaarvatud seaduses ettenähtud juhtudel.
Kohtuniku ametist tagandamise korra sätestab seadus.

§ 138. Kohtute juures on prokurörid, kes esindavad riiklikku süüdistust ja teostavad järelevalvet kohtueelse uurimise ning kohtuotsuste täitmise üle.

§ 139. Kui kehtiv seadus on vastuolus põhiseadusega või kui mõni muu riigivõimu- või valitsemisorgani õigusakt on vastuolus põhiseaduse või seadusega, tunnistab Riigikohus õiguskantsleri ettepanekul selle õigusakti kehtetuks.

§ 140. Kohtunikku saab ametisoleku ajal kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul Riigikogu otsuse alusel.

Riigikohtu esimeest saab tema ametisoleku ajal kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu otsuse alusel, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

XIV PEATÜKK

Kohalik omavalitsus

§ 141. Kohalikku elu korraldavad iseseisvalt tegutsevad omavalitsused.

§ 142. Kohalike omavalitsuste esinduskoguks on volikogu, mis valitakse üldisel, otsesel, ühetaolisel ja salajasel hääletamisel.

Valimisel on hääleõiguslik omavalitsuse haldusalal elav isik vastavalt seaduses sätestatud nõuetele.

§ 143. Kohalikele omavalitsustele ei saa panna ülesanneteid, teha ettekirjutusi ega piirata nende pädevust välja arvatud seadusega ettenähtud juhtudel.

§ 144. Kohalikel omavalitsustel on oma iseseisev eelarve. Omavalitsuse varasid, sealhulgas rahalisi vahendeid käsutab ainult volikogu.

Omavalitsusele pandud täiendavate ülesannete kulud kaetakse riigieelarvest.

§ 145. Kohalikul omavalitsusel on õigus seaduse alusel:

- 1) kehtestada ja koguda makse ning panna peale koormisi;
- 2) moodustada teiste omavalitsustega liite ja ühisasutusi.

§ 146. Kohalike omavalitsuste täpsema korralduse ja järelevalve nende tegevuse üle sätestab seadus.

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 147. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on viiendikul Riigikogu koosseisust.

Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

Põhiseadust ei saa muuta sõja- ning erakorralise seisukorra ajal.

§ 148. Seaduseelnõu Põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse Põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

§ 149. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub mitte varem kui kolm kuud ja mitte hiljem kui kuus kuud sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 150. Ainult rahvahääletusega saab muuta Põhiseaduse I peatüki "Üldsätted", III peatüki "Rahvas" ja XV peatüki "Põhiseaduse muutmine" sätteid.

§ 151. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

§ 152. Rahvahääletusel või Riigikogus tagasi lükatud Põhiseaduse muutmise eelnõud ei saa uuesti algatada enne ühe aasta möödumist viimasest hääletamisest.